

راز بزرگ سلسله اینکاها

اینکاها توانایی فوق‌العاده‌ای در ساخت شهرهای پیچیده داشتند ...

اینکاها توانایی فوق‌العاده‌ای در ساخت شهرهای پیچیده داشتند

راز بزرگ سلسله اینکاها

جام جم آنلاین: تاریخ همیشه سرشار از ناگفته‌هاست. تمدن‌های باستانی و زندگی آنها گویای نحوه برخورد هر قوم و ملیتی با شرایط مختلف است. کنکاش در تاریخ بدون درک موقعیت و شرایط محیطی هیچ‌گاه کامل نیست.

اینکاها بومیان آمریکای جنوبی بودند که تمدنی عجیب را پایه‌گذاری کردند. این تمدن بعدها توسط مهاجمان اسپانیایی درهم شکسته شد. نداشتن خط سبب شد بسیاری از رازهای این قوم مخفی باقی بماند و متأسفانه هیچ کلیدی جز مدارک و نوشته‌های فاتحان اسپانیایی برای آگاهی از این رازها و محفوظات وجود ندارد.

در قرن 15 و 16 میلادی اینکاها بزرگ‌ترین امپراتوری آمریکای جنوبی را پایه‌گذاری کردند، یک امپراتوری که شهرت آن تا امروز مرزهای زمان را در نور دیده است. هسته مرکزی این امپراتوری کشور پرو بوده که از شمال به کوهستان‌های مرتفع آندز و از جنوب به خطوط ساحلی محدود می‌شده و اما کشورهای که امروزه آنها را با نام کلمبیا، شیلی، بولیوی، اکوادور و آرژانتین می‌شناسیم نیز هر یک به واسطه سیستم شاهرهای گسترده و پیچیده با هم در ارتباط بوده‌اند. گفتنی است که اینکاها در ساخت شهرهای منحصر به فرد استاد بوده‌اند، اما با وجود این جالب است بدانید پولی در این راه هزینه نمی‌شده است. در واقع آنها به هیچ‌وجه محل‌های عمده داد و ستد نداشته‌اند.

امپراتوری اینکاها شاید تنها تمدن پیشرفته‌ای در تاریخ است که در آن بازرگانان جایی نداشته‌اند. در حقیقت هیچ نوع تجارتي در این قلمرو شکل نگرفته است. اما به راستی آنها چگونه این کار را می‌کردند؟

برای پاسخ به این سوال نخست باید ریشه این امپراتوری را بررسی کرد. امپراتوری اینکاها را باید یک امپراتوری از مردم بومی سرخیوست در آمریکای جنوبی دانست. شهر کوسکو پایتخت اداری، سیاسی و نظامی آن به شمار می‌آمده و به همین جهت دره کوسکو از اهمیت والایی نزد باستان‌شناسان برخوردار است. چگونگی پیدایش این امپراتوری هنوز در حال ابهام است، اما شواهد نشان می‌دهد قبایل اینکا که نخست در حوالی دریاچه تی‌تی‌کاکا می‌زیستند بعدها به رهبری مانوکاپاک، سرزمین‌های مجاور را فتح کرده و این امپراتوری را ساختند. اینکاها زندگی اجتماعی پیشرفته‌ای داشته‌اند؛ به عنوان مثال افراد سالم ملزم به حمایت از معلولان در کشت و زرع بوده‌اند.

بسیاری از جنبه‌های زندگی اینکاها هنوز به صورت راز باقی مانده است. علت این امر را باید در منابع اطلاعاتی آن دوران جستجو کرد. اکثر اطلاعات تاریخی مربوط به دوره اینکاها را مهاجمان اسپانیایی نوشته‌اند که خود به نوعی در محو کردن این تمدن منحصر به فرد نقش عمده‌ای داشته‌اند. فرانسیسکو پیسارو، یکی از مشهورترین فاتحان اسپانیایی است که توانست سال 1532 با عده معدودی شکست باورنکردنی را بر ارتش اینکاها تحمیل کند. اما مهلک‌ترین ضربه‌ای که به امپراتوری اینکاها وارد شد، به یک دهه پیش از تهاجم فاتح اسپانیایی برمی‌گردد. زمانی که مهاجمان اروپایی با یک روش بسیار ناجوانمردانه نوعی ویروس مسری و خطرناک را به قلمروی اینکاها وارد ساختند. این بیماری که بعدها اپیدمی گسترده‌ای یافت با تب و کپیرهای پوستی مهلک همراه بود. بیمار تنها پس از گذشت چند روز به مرز نیستی می‌رسید و درمانی هم برای آن نبود. برخی از متخصصان بیماری‌های مسری معتقدند بیش از 90 درصد مردم در قلمروی اینکاها به واسطه همین بیماری جان خود را از دست داده‌اند. اطلاعات از این دوره و اتفاقات آن و مهم‌تر از همه آنچه از فرهنگ اینکاها می‌دانیم همه و همه از معدود شاهدان عینی است که خود این دوران را به چشم دیده‌اند. میسیونرهای اسپانیایی توانسته‌اند اطلاعات باارزشی از آن زمان در اختیار آیندگان قرار دهند. یک کشیش دورگه زاده کشور پرو به نام بلاس والرا مطالب بس باارزشی از 2 دهه پس از سقوط امپراتوری اینکاها نگاشته که تاریخ آن دوران را تا حدودی برای ما آشکار می‌کند.

داشتن ثروت بدون گردش پول

مدارکی که از میسیونرها و خصوصاً کشیش والرا به دست آمده حاکی از آن است که اینکاها به عنوان برجسته‌ترین سازندگان بنا و طراحان، توانایی فوق‌العاده‌ای در ساخت شهرهای پیچیده داشته‌اند. ایجاد هماهنگی میان کشاورزی و خلق بناهای شگفت‌انگیز در نواحی کوهستانی مساله‌ای است که بسادگی امکان‌پذیر نیست. جامعه اینکاها بسیار غنی بوده چراکه توانسته از دانش صدها نفر

متخصص در زمینه‌های گوناگون اعم از طراحی و کشاورزی استفاده و شهرهایی چنین مدرن طرح‌ریزی کند. ایجاد مزارع تراس‌بندی شده در مناطق کوهستانی که در آنها محصولاتی اعم از سیب‌زمینی، ذرت، بادام زمینی و کدو کاشته می‌شد بیانگر دانش بالای این مردم است، چراکه نشان می‌دهد آنها بسته به میزان متوسط درجه حرارت در ارتفاعات مختلف برنامه‌های متنوع کاشت داشته‌اند. آنها حتی از اهمیت لایه نازک فوقانی خاک باخبر بوده‌اند. کاشت درختان جهت حفظ شرایط بهینه لایه فوقانی خاک حاکی از این امر است. معماران در دوره اینکاها بسیار باهوش و با استعداد بوده‌اند. طراحی و ساخت اهرام عظیم، به کارگیری سیستم‌های پیشرفته آبیاری نظیر آنچه در تیبون (از مهم‌ترین مجموعه‌های معماری واقع در 23 کیلومتری جنوب شرقی پایتخت اینکاها) ساخته شده، ساخت معابد عظیمی نظیر معبد پاچاکاماک (معبدی واقع در 40 کیلومتری جنوب شرقی لیما پایتخت پرو که 17 هرم منحصر به فرد در آن شناسایی شده) و علاوه بر آن ساخت مکان‌های دنج کوهستانی نظیر ماچوپیتسو (یا شهر گمشده یک محوطه باستانی دوره اینکاها که سال 1450 ساخته شده و در فهرست آثار جهانی یونسکو به ثبت رسیده) همه و همه توانایی‌های این معماران هنرمند را نشان می‌دهند. مشخص شده طراحان آن دوره از سیستم ریسمان‌های گره زده برای انجام اندازه‌گیری‌های لازم در ساخت بناهای روی شیب استفاده کرده‌اند.

نکته: ایجاد مزارع تراس‌بندی شده در مناطق کوهستانی بیانگر دانش بالای جامعه اینکاهاست، چراکه نشان می‌دهد آنها بسته به میزان متوسط درجه حرارت در ارتفاعات مختلف، برنامه‌های متنوع کاشت داشته‌اند.

اما جالب‌تر از همه اینها این است که اینکاها همه این نوآوری‌ها را بدون داشتن پول یا بازارهای مخصوص به داد و ستد مدیریت کرده‌اند. در کتاب دریاچه‌ای به زندگی اینکاها، گوردون فرانسیس مک اوآن چنین نوشته: در جامعه اینکاها نشانی از بازرگانی نیست. تنها در چند مورد استثناء آن هم در محدوده‌های ساحلی که به نوعی با این امپراتوری تبادل‌اتی داشته‌اند، نمونه‌های بسیار ساده‌ای از داد و ستد گزارش شده است. سرمایه‌ای که این محدوده را مدیریت می‌کرد تنها سرمایه شخصی اینکاها بوده است. معدودی از محصولات را اینکاها نمی‌توانستند به صورت محلی تولید کنند و به اجبار تنها همین محصولات را از خارج وارد می‌کردند. در این گونه موارد استراتژی‌های متعددی به کار بسته می‌شد. استقرار گروه‌های خاصی که به شکل کاملاً انحصاری در تجارت محصولات خاص دست داشته‌اند را می‌توان نمونه‌ای از این استراتژی‌ها دانست. تولید، توزیع و استفاده از کالاها کاملاً تحت مدیریت دولت مرکزی اینکاها قرار داشته و لاغیر. تامین مایحتاج زندگی هر شهروند این امپراتوری اعم از غذا، ابزار، مواد خام، پوشاک و... همه تحت مدیریت همان هسته مرکزی بوده و خود شخص به هیچ وجه نقشی در این قبیل مسائل نداشته است. بدیهی است که نبود حتی یک مغازه یا بازار باعث می‌شده نیازی هم به پول یا سایر اقلام مشابه آن وجود نداشته باشد. پس نتیجه می‌گیریم اینکاها تنها خود را وارد تجارت با بیگانگان می‌کرده‌اند و این امر در داخل به هیچ نوع مرسوم نبوده است.

راز ثروت اینکاها را شاید بتوان در سیستم مالیاتی نامتعارف آنها جستجو کرد. هر فرد در این جامعه به جای پرداخت مالیات ملزم بوده کاری را پیش ببرد و در مقابل دولت مرکزی هم باید در ازای کاری که هر فرد انجام می‌داده، مایحتاج اولیه زندگی وی را تامین کند. در عین حال همگان مجبور به پرداخت مالیات آن هم بدین شکل نبوده‌اند. اشرافیان، نخبگان و سایر افراد برجسته جامعه از این قاعده مستثنی بودند. یکی دیگر از نکات عجیب اقتصاد دوران اینکاها، امکان تملک اراضی برای وراثت نخبگان و اشرافیان بوده است. به عنوان مثال معبد پاچاکاماک متعلق به یک اینکای اعظم بوده و بعد از مرگ وی نیز این معبد به فرزندانش به ارث رسیده است.

تامین غذا

یک سوال مهم که برای اکثر دانشمندان و تاریخدان‌هایی که روی سلسله اینکاها مطالعه می‌کنند پیش آمده، این است که چگونه چنین ثروتی در چنین فرهنگ پیچیده و تکامل یافته‌ای توانسته بدون بازارهای سرمایه‌گذاری دوام بیاورد و حتی بیش از پیش هم ترقی نماید. یک احتمال این است که حیات آنچنان در این محیط سخت بوده که آنها عملاً مجبور بوده‌اند همه نوآوری‌های خود را در زمینه توسعه و پیشرفت کشاورزی انجام دهند و مسلماً دیگر جایی برای اقتصاد باقی نمی‌مانده است. از طرف دیگر این احتمال هم هست که اینکاها اعظم به این امر راغب بوده باشند. چندین سال پیش، یک گروه باستان‌شناس در دره کوسکو واقع در کشور پرو به مدارک مهمی دست یافتند که نشان داد هزاران سال قبل مردم این ناحیه به کشاورزی و دامپروری مشغول بوده‌اند. حتی آنها متوجه شدند که اعقاب لاماها (شترهای بدون کوهان آمریکای جنوبی که به خاطر باربری و پوست پشمی‌شان شهرت دارند) نیز برای نخستین بار در این محدوده ساکن شده‌اند. یک باستان‌شناس به نام ا.ج. چیپستو - لاستی و گروه همکارش بعدها یافته‌های خود را در یک مقاله چاپ کردند. آنها در این مقاله چنین نتیجه‌گیری کرده‌اند که اینکاها از نظر فرهنگی و ابزاری تمام تلاش خود را روی تولید غذا و مدیریت زمین متمرکز کرده بودند. اهمیت این مساله شاید زمانی قابل درک باشد که بدانیم آنها در محدودهای زندگی می‌کرده‌اند که پیش‌تر خشکسالی سبب نابودی تمدنی همچون واری‌ها شده بود. جایی که خطر نوسانات جوی همیشه مشکل‌ساز بوده است. واری‌ها که آنها را به نام پاکانوا نیز می‌شناسند از بومیان آمریکا بوده‌اند که در جنگل‌های بارانی آمازون سکونت داشته‌اند. هسته مرکزی این بومیان در برزیل امروزی است، اما اروپاییان برای نخستین بار آنها را در سواحل رودخانه پاکانوا یافتند لذا آنها به این نام مشهور شده‌اند. یافته‌ها حاکی از آن است که در زمان اوج قدرت اینکاها، وضعیت جوی تا حدودی باثبات بوده اما قطعاً آنها آگاه بوده‌اند که این وضعیت می‌تواند روزی تغییر کند و لذا برنامه‌های خود را بر آن اساس پایه‌ریزی کرده‌اند.

چپستو لاستي و دستيارانش در مقاله خود نوشته‌اند: سابقه تغييرات جوي در کوهستان‌هاي جنوبي آندز به سال 1100 پس از ميلاد برمي‌گردد. زماني که احتمالا تغييرات جوي و خشکسالي در اين منطقه روي ديگر طبيعت را به مردم نشان داده است. اين دوره گرم و خشک تقريبا تا مدت‌ها ادامه داشته است. توسعه سيستم آبرساني از طريق تراس بندي جهت مبارزه با شرايط فصلي و کم‌آبي‌هاي که به منطقه تحميل شده، بسيار حياتي بوده است. نتيجه اين همه تلاش چيزي جز توليد کشاورزي کافي در ارتفاعات بالا نبوده و همين مساله جاي توجه دارد.

چنين استراتژي‌هاي امنيت غذايي در بلندمدت را براي جمع کثيري از مردم به ارمغان آورد. داشتن يك سيستم سالم کشاورزي، توان سياسي و اقتصاد را حمايت کرد، لذا قدرت مرکزي توانست ساير ايالت‌هاي محلي وابسته را بهتر مهار نمايد و اين روند تا سال 1400 پس از ميلاد همچنان ادامه داشت.

گروهي معتقدند امپراتوري اينکاها به لحاظ جامعه شناختي وضعيتي ایده‌آل داشته است در حالي که برخي ديگر آن را حکومتي پادشاهي و خودمختار مي‌خوانند. واقعيت اين است که اينکاها احتمالا امپراتوري‌اي همچون ساير امپراتوري‌ها پايه‌گذاري کرده‌اند. اينکاهاي اعظم در اواخر دوره حکومت خود رفته‌رفته با جنگ‌هاي داخلي در ميان بزرگان و اشراف‌زادگان مواجه شده‌اند. تاريخ اين قلمرو حاكي از آن است که برده‌ها و کارگران تحت سرپرستي نخستين معماران شهرساز کلمبيايي توانسته‌اند کارهاي بديعي خلق کنند. مداركي دال بر تغذيه صحيح و خوب اين کارگران و برده‌ها نيز پيدا شده است. امپراتوري اينکاها نشان مي‌دهد چگونه يك تمدن پيشرفته تنها با تامين غذا و بدون پرداخت يك سنت توانسته به چنين دستاوردهاي ارزنده‌اي برسد.

فرناز حيدري / جام جم